

злочинності в Україні. І вже в той час Петро Петрович наголошував, що кримінологічна ситуація у світі дає вагомі підстави: для поглибленої розробки кримінологічної теорії; реалізації науково-обґрунтованих соціально-економічних програм; пріоритету розвитку національної культури та юридичної освіти; реформуванню правоохоронних органів, спрямованого на істотне підвищення їх професіоналізму.

І хоча сьогодні академіка П. П. Михайленка немає поруч з нами, але його добрі справи продовжують жити, надихаючи його учнів, колег сумлінно працювати на благо України, як у свій час це робив талановитий вчений-новатор.

Довбня Володимир Анатолійович,
старший науковий співробітник відділу
організації наукової діяльності
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ПОСИЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВІЙСЬКОВІ ЗЛОЧИНИ НА ЧАС БОЙОВИХ ДІЙ У ПЕРІОД ДИРЕКТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

14 листопада 1918 р. гетьман П. Скоропадський видав «Грамоту Гетьмана всієї України до всіх українських громадян і козаків України», якою проголошувався федеративний зв'язок України з Росією.

У багатьох історичних працях саме видання цього документа називають головною причиною початку протигетьманського повстання. Але слід зауважити, що активна підготовка до повстання розпочалася значно раніше, ще у жовтні 1918 р.

Основною опозиційною силою гетьманському урядові виступав утворений 21 травня 1918 року Український Національно-Державний Союз, перетворений на початку серпня 1918 року в Український Національний Союз (УНС), головою якого було обрано В. Винниченка. Не дійшовши згоди з гетьманом П. Скоропадським у питаннях подальшої розбудови незалежної української державності, керівництво УНС поступово дійшло думки, що єдиною можливістю зберегти українську незалежність буде збройне повстання з метою усунення гетьмана від влади та відновлення Української Народної Республіки.

14 листопада 1918 р. на таємній нараді УНС було обрано Директорію – тимчасовий революційний державний орган. 15 листопада Директорія прийняла в Києві відозву до всіх громадян України із закликом до повстання проти гетьмана. Основними силами повстанців був Окремий загін Січових Стрільців. Під час просування до Києва армія Директорії постійно зростала за рахунок добровольців.

14 грудня 1918 року військові частини Директорії вступили до Києва. Гетьман П. Скоропадський зрікся влади передавши її Раді Міністрів Української Держави, яка, у свою чергу, передала владу Директорії.

Під час повстання проти влади гетьмана П. Скоропадського Директорією було сформовано армію, що налічувала понад 150 тис. вояків. Після перемоги повстання та приходу до влади Директорії утримувати таку численну армію уряд УНР був не в змозі. Почалось її скорочення, що викликало значне невдоволення козаків. Але після початку наступу військ радянської Росії та захоплення ними значної частини території УНР почалась термінова мобілізація.

За визначенням дослідників цього періоду історії України дисципліна у новобранців була на дуже низькому рівні. Більш того, окремі підрозділи замість зайняття позицій на фронті грабували населення у прифронтівій смузі; почастишали випадки дезертирства, велася агітація проти нової влади.

Зважаючи на вказане, керівництво УНР вжило низку заходів щодо посилення дисципліни в армії, зокрема, була посилена кримінальна відповідальність за окремі види злочинів.

Розглянемо Наказ Головної Команди військ УНР про введення дисциплінарного статуту на час бойових дій, прийнятого 24 травня 1919 року [1].

Для введення міцної дисципліни та карності у військах УНР ним мали керуватися на час бойових дій.

Документ визначав, що за невиконання наказу начальника у військовий час, згідно 105 ст. В.У. про кари, накладається каторга до 12 років;

Далі наводився перелік злочинів, за вчинення яких надзвичайні військові суди мали виносити смертні вироки:

- за опір проти виконання наказу начальника, як озброєний, так і не озброєний;
- напад на стійку або військові варту;
- за ушкодження на тілі і обман з метою ухилитись від військової служби;

- за дезерцію (дезертирство);
- за порушення службових обов'язків під час варті;
- за невиконання бойового наказу;
- за підбурювання під час бою других словами, прикладом або іншими діями до дезертирства або іншому ухиленні від бою;
- за навмисне розповсюдження серед військових чуток, які можуть викликати боязнь або неполадок у війську;
- за задачу до полону;
- за задачу начальником дорученої йому армії або відділу.

Документ встановлював, що начальник не підлягає відповідальності, коли він під час бою уб'є або поранить підлеглого, який опирався йому або від страху кинувся назад, підбив на це інших або розповсюджував серед військових страх та непорядок, коли начальник не має інших засобів припинити опір чи попередити втечу та непорядок.

За вищевказані дії обвинувачені підлягали надзвичайному військовому суду на підставі закону від 26 січня 1919 року [2].

Зазначимо, що законом «Про надзвичайні військові суди» були скасовані всі військово-польові суди, що діяли на території УНР незалежно від часу їх створення, а також усі закони, накази, правила, інструкції та об'їзники (циркуляри), якими регулювались питання організації та діяльності цих судів. Надзвичайні військові суди утворювались лише у разі потреби під час оголошення воєнного стану або стану облоги наказами командирів полків або військових начальників із рівними або більшими правами губернських, повітових або міських комендантів.

Документом встановлювались, що винесенні вироків надзвичайні військові суди мали керуватися «існуючими на території Української Народної Республіки загальними та військовими карними законами нарівні з звичайними судами...»

У законі також зазначалися винятки з цього правила. Зокрема, в ньому наводився перелік злочинів, за вчинення яких надзвичайні військові суди мали виносити смертні вирокі, а саме:

а) агітація серед війська «проти Самостійної Української Народної Республіки»; шпигунство; повстання проти влади; збройний опір владі; розбій; вбивство; грабїж; підпал; збройний напад на військових, варту і цивільних урядовців; знищення або значне пошкодження військових складів зброї, речових, продовольчих і технічних складів, телефонного, телеграфного та

інших засобів зв'язку, будівель і приладів, що належать до військових засобів оборони або нападу;

б) порушення військової дисципліни і підлеглості (ст. 98 В. У. про кари); опір щодо виконання наказу начальника, як збройний, так і незбройний (ст.ст. 106, 107 В. У. про кари); повстання військових ст.ст. 110, 112 В. У. про кари); напад на караул або військову варту (ст. 117 В. У. про кари); заподіяння ушкоджень на тілі і обман з метою ухилитися від військової служби (ст.ст. 126, 127, 127³ В. У. про кари); дезертирство (ст.ст. 128 ч. 1, 131, 134, 136 В. У. про кари); порушення службових обов'язків під час варту (ст.ст. 154, 155, 157, 158 та ч. 2 159 В. У. про кари), порушення службових обов'язків під час військових операцій (ст.ст. 243, 245, 245¹, 246, 248, 251, 264 В. У. про кари), перехід до неприязельського війська (ст. 173² В. У. про кари й ст. 109 Угол. Улож.).

Такі види покарання, як строкова або безстрокова каторга, направлення до арештантських відділів, строкове ув'язнення у в'язниці всіх видів і грошове покарання на суму від 100 до 100 тис. крб. могли бути накладені за розкрадання і розтрату скарбового майна військового відомства, перевищення граничних цін, спекуляцію та порушення обов'язкових постанов військової влади.

Законом передбачалось, що за вчинення злочинів, за які законодавством не передбачалася смертна кара, «на старшин накладається кара на 2 ступені більша, ніж на козаків по тій же справі».

Отже, ми можемо зробити висновок, що положення дисциплінарного статуту в багатьох випадках повторюють зміст положень, викладених у законі про надзвичайні військові суди в УНР часів Директорії. Суворість покарань зумовлювалась вкрай важким положенням Армії УНР, яка не могла проводити повноцінні мобілізаційні заходи.

Список використаних джерел

1. ЦДАВО України. ф. 1372. оп. 5. спр. 2. арк. 82.
2. Вісник Державних законів для всіх земель УНР. 1919. № 8. Ч. 102.